

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Т.О. БІЛИК,
к.е.н., КНЕУ,
Л. В. САВЧЕНКО,

студентка 4-го курсу, Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Методи мінімізації кредитних ризиків банків

У статті досліджено кредитні ризики українських банків за останні роки. Розкрито особливості управління кредитними ризиками в КБ «ПУМБ». Обґрунтовано необхідність вдосконалення методів оцінки кредитних ризиків та шляхів їх мінімізації.

Ключові слова: кредитні ризики, банки, методи оцінки кредитних ризиків.

В статье исследованы кредитные риски украинских банков за последние годы. Выявлены особенности управления кредитными рисками в КБ «ПУМБ». Обоснована необходимость усовершенствования методов оценки кредитных рисков и путей их минимизации.

Ключевые слова: кредитные риски, банки, оценка кредитных рисков.

The paper studies Ukrainian bank's credit risks in last years. The specifics of credit risk management are exposed in case of the CB «PUMB». The research justifies the necessity of improvement of credit risks assessment and minimization methods.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки України банківська діяльність піддається дії ризиків втрат і збитків. Банк має не тільки розпізнавати та визначати ризики, а й управляти ними – попереджувати та мінімізувати. У зміцненні банківської системи України, зростанні довіри до неї вкладників та інвесторів важливу роль відіграє управління банківськими ризиками. У сукупності ризиків банків найбільшу питому вагу займають кредитні ризики. З огляду на пріоритетність та

високу прибутковість кредитних операцій визначальними в діяльності вітчизняних і зарубіжних банків є кредитні ризики. Негативна дія їх завдає банкам значних втрат і є однією з найвагоміших причин їхнього банкрутства. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема регулювання кредитних ризиків банків. У банківській діяльності головні доходи визначають кредитні операції. Такі операції схильні в значній мірі до кредитного ризику. Він виникає кожного разу при наданні кредитів, інвестуванні коштів та в інших випадках. Актуалізація управління кредитними ризиками зумовлена такими факторами, як збільшення обсягів надання позик, фінансування; поява ринку високодохідних облігацій з низьким кредитним рейтингом; тенденція до зниження рентабельності банків; численні випадки банкрутств, що сталися в результаті кредитних ризиків. Зі зростанням масштабів кредитних ризиків виникає необхідність в удосконаленні існуючих і впровадженні нових методик управління ними. Банк, здійснюючи моніторинг своєї діяльності, має постійно виявляти загрозу ризиків, оцінювати їх і мінімізувати.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню проблем організації кредитної діяльності комерційних банків і управлінню кредитним ризиком присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів, в яких містяться як теоретичні рекомендації, так і практичне застосування. Зокрема, вивченням даної проблематики займалися З.М. Васильченко, Н.І. Версаль, О.В. Дзюблюк, А.М. Мороз, А.А. Пересада, О.В. Пернарівський, М.І. Савлук, Л. Гітман, Б. Едварда, Г. Марковіц, Дж. Маршалл, П. Роуз,

Дж. Сінкі, Ф. Фабоцці, У. Шарп та ін. Проте однозначних рекомендацій стосовно управління ризиками, попередження їх виникненню не надається.

Метою статті є з'ясування сутності та ідентифікації кредитних ризиків, механізмів мінімізації кредитних ризиків та напрямів вдосконалення управління кредитними ризиками.

Виклад основного матеріалу. Ризик визначається як усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами.

У методичних вказівках НБУ з інспектування банків «Система оцінки ризиків» кредитний ризик визначається як «наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [4, с. 109].

Управління кредитним ризиком – сукупність управлінських заходів, спрямованих на запобігання втратам банку від його кредитної діяльності. Основною передумовою системи управління кредитним ризиком є кредитна політика банку, яка представляє собою сукупність заходів, спрямованих на створення умов для ефективного розміщення наявних коштів з метою забезпечення стабільного зростання прибутку банку. Розробляючи власну кредитну політику, кожен банк враховує в ній економічні, політичні, географічні, організаційно-правові й інші чинники, які впливають на його діяльність. Кредитна політика визначає цілі та пріоритети кредитної діяльності банку, кошти та методи їх реалізації, а також принципи і порядок організації кредитного процесу. Завдання кредитної політики банку: забезпечити високоприбуткове розміщення коштів банку в гривнях та іноземній валюті; постійний контроль над структурою кредитного портфеля і їхнім якісним складом; надання надійних і рентабельних кредитів; мінімізацію і диверсифікованість кредитних ризиків. Відповідно до кредитної політики банку будується система управління кредитним ризиком [2, с. 114].

Оцінюючи інструменти зниження ступеня кредитного ризику індивідуального позичальника, що застосовуються в банківській практиці, доцільно їх поділяти на дві групи.

Перша група представляє інструменти, що дають змогу знизити рівень кредитного ризику. В межах кредитних відносин мають бути реалізовані заходи, що забезпечують підвищення ступеня готовності позичальника виконувати зобов'язання за кредитною угодою. Позитивний ефект забезпечують санкції (неустойки), викликані порушенням договірних відносин [5, с. 136].

Важливим чинником є підвищення інформованості банку щодо готовності й можливості позичальника виконувати умови кредитної угоди.

Одним з інструментів зниження кредитного ризику є лімітування. Воно передбачає встановлення в банку внутрішніх

фінансових нормативів під час розробки кредитної політики банку. Як правило, лімітування використовується для тих кредитних операцій, ризик за якими виходить за межі допустимого. Основним прикладом лімітування може бути обмеження розміру кредиту.

Друга група включає інструменти, що забезпечують зниження масштабу втрат під час реалізації кредитного ризику. Зокрема, передача ризику за визначену плату цілком або частково власного ризику спеціалізованій організації (страхування). Економічна сутність страхування полягає в створенні резервного (страхового) капіталу, розмір відраховань в який для окремого суб'єкта, що бажає мінімізувати негативні прояви ризику, менший від розміру очікуваного збитку і, як наслідок, страхового відшкодування. Значна частина ризику або весь ризик передається від страхувальника до страховика. Основними об'єктами страхування в кредитній діяльності банку є об'єкт застави та ризики, пов'язані з банківськими кредитами.

Для зниження втрат від реалізації ризику використовують процентну ставку. Використання процентної ставки передбачає зміну такої її складової, як надбавка за ризик, або ризикова премія. Вона є певною компенсацією потенційних втрат банку внаслідок невиконання позичальником своїх зобов'язань. Надбавка за ризик, що встановлюється банком, відбиває рівень кредитного ризику конкретного позичальника і слугує ефективним важелем зростання зацікавленості клієнта і підвищенні власної кредитоспроможності [6, с. 107].

Домінуючим методом управління кредитних ризиків є метод диверсифікації. Сутність його полягає у всебічній диверсифікації операцій банку, у тому числі і кредитних. Сучасні дослідники вважають, що надання кількох великих позичок є значно небезпечнішим, ніж значної кількості дрібних. Хоча економісти також відмічають, що при такому методі мінімізації ризику проблема його скорочення розв'язується не за рахунок знищення економічних чинників його появи, а шляхом використання суспільних ресурсів для покриття структурних вад функціонування окремих господарських суб'єктів.

Конкретним проявом процесу диверсифікації кредитного ризику є розвиток у світовій практиці консорціального кредитування, при якому кредиторами виступають декілька банків – учасників консорціуму.

Але треба зазначити, що метод диверсифікації неспроможний захистити від впливу таких факторів, як очікування кризи чи зростання економіки в цілому, коливання банківського відсотка, політичних коливань та інших глобальних чинників. Крім того, диверсифікація може не тільки зменшити, а й збільшити ризик. Збільшення ризику відбувається у випадку кредитування галузей, інформація про які обмежена і є недостатньою [9].

Ще один метод управління кредитним ризиком – створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків, який полягає в акумуляції частини коштів на спеціальному рахунку для компенсації не-

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

повернених кредитів. Формування резервів є одним із методів зниження кредитного ризику на рівні банку, слугуючи для захисту вкладників, кредиторів та акціонерів. Одночасно резерви за кредитними операціями підвищують надійність і стабільність банківської системи в цілому [3, с. 105–107].

Таким чином, можна зробити висновки про те, що для отримання прибутку кожен банк має приділяти значну увагу мінімізації величини кредитного ризику. Необхідно забезпечити раціональний процес управління ризиками з метою їхньої мінімізації із застосуванням доступних методів. Для ефективного функціонування банку необхідно застосовувати відповідну стратегію мінімізації кредитних ризиків, враховуючи індивідуальні особливості банку і зовнішні фактори.

Законодавче регулювання сфери управління кредитними ризиками в Україні. Відносини у банківській сфері в Україні регулюються відповідною нормативно-правовою базою, яка включає закони «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність».

Безпосередньо кредитні ризики регулюються постановою №368 від 28.08.2001 Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні».

З метою зменшення банківських ризиків Національний банк установлює нормативи кредитного ризику, що подані у табл. 1, недотримання яких може призвести до фінансових труднощів у діяльності банку.

Аналіз кредитного ризику комерційних банків. Банківська система України має відносно коротку історію існування, щоб накопичити істотний досвід управління ризиками. Однак намагання України стати учасником провідних міжнародних організацій та об'єднань, у зв'язку з чим ліквідовано обмеження доступу на вітчизняний фінансовий ринок іноземних банків, потребують розробки сучасних технологій не тільки обслуговування клієнтів, а й управління внутрішніми банківськими процесами, перш за все, кредитними ризиками. Слід відмітити, що на даний час в Україні відсутні достатньо ефективні моделі управління кредитними ризиками, а застосування зарубіжного досвіду неможливе, так як існують суттєві відмінності у формах звітності та відсутній накопичений десятиліттями статистичний матеріал.

З метою регулювання процесу управління кредитними ризиками комерційних банків НБУ встановлює нормативи кредитного ризику згідно з постановою №368 від 28.08.2001 Національного банку України «Про затвер-

Таблиця 1. Нормативи кредитного ризику

Норматив	Формула	Граничне значення
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	$H7 = \frac{B\delta + Pz}{P_k}$	25%
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	$H8 = \frac{B_k + Pz_v}{P_k}$	800%
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)	$H9 = \frac{Z_i + Pz_i}{C_k}$	5%
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)	$H10 = \frac{\sum Z_i + \sum Pz_i}{C_k}$	30%

Bδ – усі вимоги банку до даного контрагента;

Pz – усі позабалансові зобов'язання, видані банком щодо даного контрагента;

P_k – регулятивний капітал банку;

B_k – великі кредитні ризики (становлять 10% і більше регулятивного капіталу банку);

Pz_v – позабалансові зобов'язання щодо контрагентів, з якими пов'язаний великий кредитний ризик;

Z_i – зобов'язання даного інсайдера перед банком;

Pz_i – всі позабалансові зобов'язання, видані банком щодо даного інсайдера;

C_k – статутний капітал банку[1].

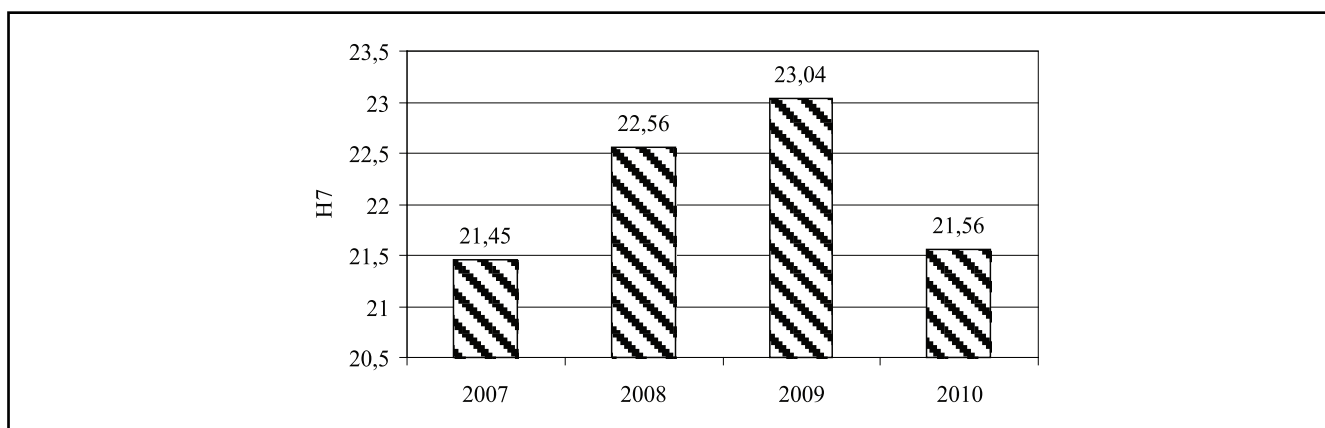

Рисунок 1. Динаміка дотримання банками України нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)

дження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні». А саме, це норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), динаміка якого подана на рис. 1. Значення цього нормативу не має перевищувати 25%. Максимальне значення спостерігалось у 2009 році – 23,04%, а мінімальне значення було зафіксоване у 2007 році – 21,45%.

Наступний норматив, що регулює кредитні ризики, – норматив великих кредитних ризиків (Н8), його динаміка зображена на рис. 2. Значення цього нормативу не має перевищувати восьмикратного розміру регулятивного капіталу банку.

Кредитний ризик, що прийняв банк на одного контрагента або групу пов'язаних контрагентів, вважається великим, якщо сума всіх вимог банку до цього контрагента і всіх позабалан-

сових зобов'язань, наданих банком щодо цього контрагента, становить 10% і більше регулятивного капіталу банку.

Найбільше значення даного нормативу спостерігалось у 2007 році і становило 191,44%, а найменше – у 2010 році і становило 169,21%.

Для регулювання кредитних ризиків використовується також норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), динаміка дотримання якого банками України зображена на рис. 3.

Для обмеження сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів встановлюється норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10), динаміка його дотримання банками України зображена на рис. 4.

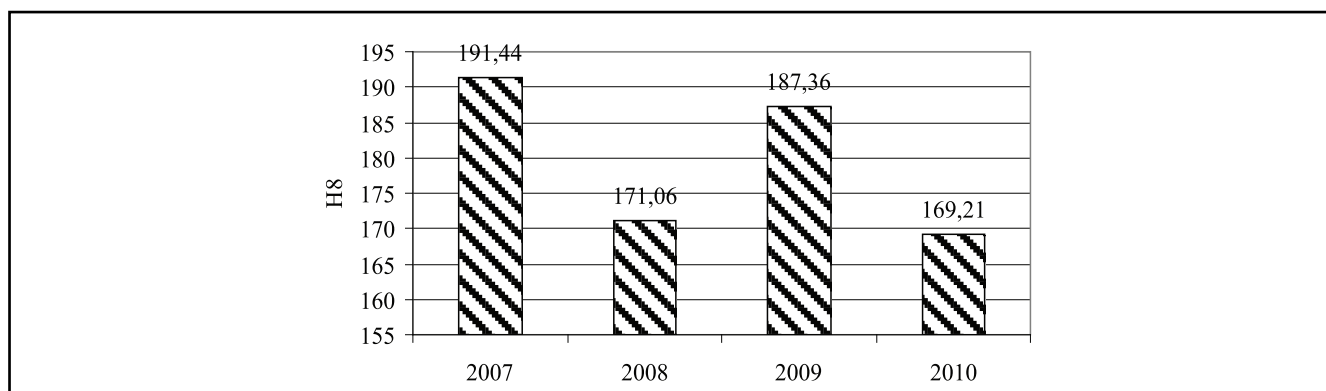

Рисунок 2. Динаміка дотримання банками України нормативу великих кредитних ризиків (Н8) станом на 1 січня

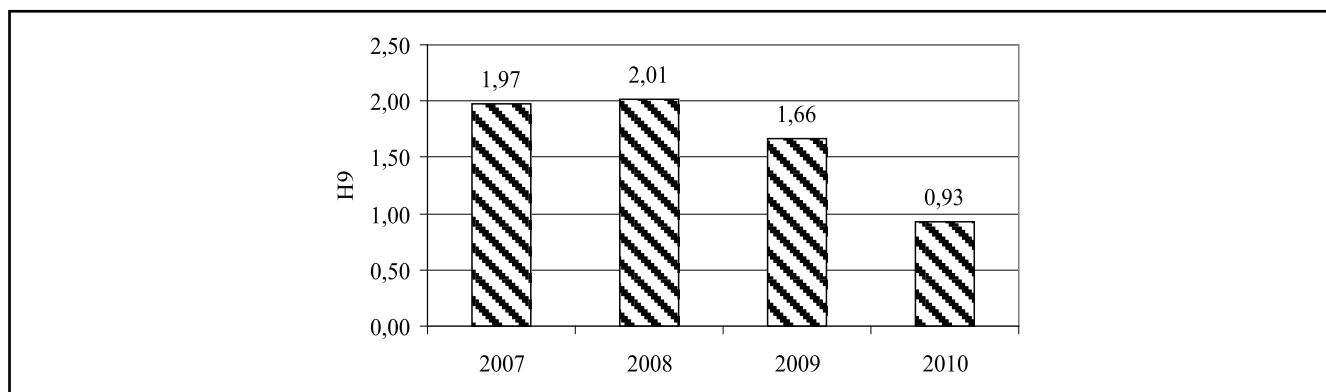

Рисунок 3. Динаміка дотримання банками України нормативу максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)

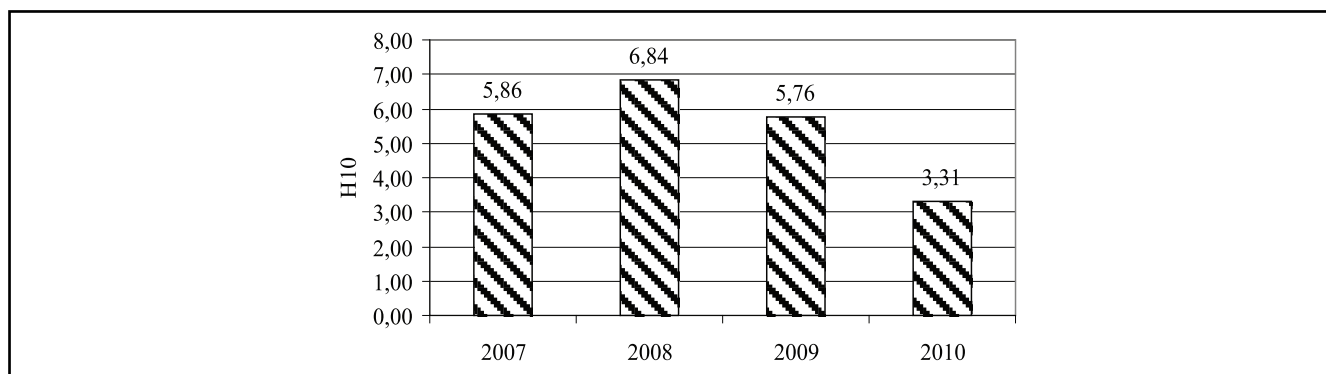

Рисунок 4. Динаміка дотримання банками України нормативу максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Особливості управління кредитним ризиком комерційного банку на прикладі комерційного банку ПУМБ. ПУМБ є універсальним банком, що спеціалізується на обслуговуванні великих та середніх підприємств, підприємств малого та середнього бізнесу, приватних осіб з високим та середнім рівнем доходів.

Банк схильний до кредитного ризику, що являє собою ризик невиконання контрагентами своїх зобов'язань своєчасно та у повному обсязі. ПУМБ структурує рівні кредитного ризику шляхом затвердження кредитних лімітів стосовно суми ризику, прийнятого з огляду на одного позичальника або групу позичальників.

Процес управління кредитним ризиком включає оцінку кредитного ризику кожного позичальника і його подальший моніторинг, ухвалення рішення про відповідність кредитного ризику контрагента ризик-апетиту банку і нормативним вимогам, аналіз ризику концентрації і ухвалення управлінських рішень щодо обмеження таких ризиків за рахунок встановлення граничних значень лімітів. Для класифікації кредитних операцій за рівнем ризику банк використовує експертні рейтингові моделі. Рейтинг встановлюється в залежності від фінансової стійкості позичальника і виражає експертну оцінку відносної ймовірності його дефолту. Рейтинг позичальника не враховує якість забезпечення і рівень покриття забезпеченням за операцією, має бути єдиним для всіх кредитів позичальника, що діють у банку. Визначення фінансового класу позичальника здійснюється за п'ятибальною шкалою: А, Б, В, Г, Д (оцінка мінімального рівня ризику клас А). Для стандартизованих кредитних продуктів Банк використовує автоматизовані інструменти оцінки – скорингові моделі. Моделі розроблені експертним методом на основі стандартного підходу до аналізу позичальника фізичної особи, скориговані з розрахунком значущості факторів аналізу окремо для кожного кредитного продукту. Аналіз кредитного портфеля приватних осіб з метою оцінки адекватності роботи скорингу виконується кожного місяця. На сьогодні банк займається накопиченням масиву даних з подальшою перспективою застосування статистичного методу оцінки кредитоспроможності позичальника. Оперативний контроль над якістю активних операцій здійснюється біз-

нес-підрозілами банку шляхом регулярного моніторингу фінансового стану позичальника і якості обслуговування кредитних операцій [10].

У сфері реалізації дій Управління кредитних ризиків по роботі з корпоративними клієнтами, то з метою подолання наслідків кризових явищ ризик-менеджментом ПУМБ були переглянуті загальні підходи до кредитування, серед змін до яких можна виділити такі основні:

- заборонена бланкового кредитування та здійснення операції, рівень ризику яких не можливо якісно оцінити і проконтролювати (інвестиційні проекти, операції asset-based);
- прийняття жорстких вимог до фінансового стану позичальників;
- зниження валютних ризиків (за 2009 рік заборгованість по валютних кредитах скоротилась, що позитивно вплинуло на структуру кредитного портфеля – частка валютного портфеля корпоративних клієнтів суттєво зменшилася);
- прийняття жорстких вимог з обмеження концентрації кредитного ризику.

За 2009 рік резерв під зменшення корисності кредитного портфеля зріс в 2,3 раза при скороченні кредитного портфеля на 16%, що є наслідком погіршення якості обслуговування клієнтської заборгованості. У 2009 році резерв на знецінення позик становив 16,8% від загальної суми позик клієнтам. Таким чином, рівень покриття сформованими резервами кредитних операцій ПУМБ збільшився з 6,45% на 1 січня 2009 року до 17,54% станом на 31 грудня 2009 року. Динаміка співвідношення резерву на знецінення позик і загальної суми позик клієнтам зображена на рис. 5.

З метою зниження ризику зростання простроченої заборгованості насамперед за валютними кредитами банк здійснював програму реструктуризації, що включає можливість конвертувати заборгованість клієнтів з іноземної валюти в національну і збільшити термін обслуговування боргу. За 2009 рік частка кредитів у національній валюті в результаті переливу валютного портфеля в гривневий у структурі загального кредитного портфеля юридичних осіб зросла з 30 до 45%.

При можливості банк намагається реструктурувати кредити, а не вступати в права володіння заставою. Це може включати подовження строків погашення і погодження нових умов

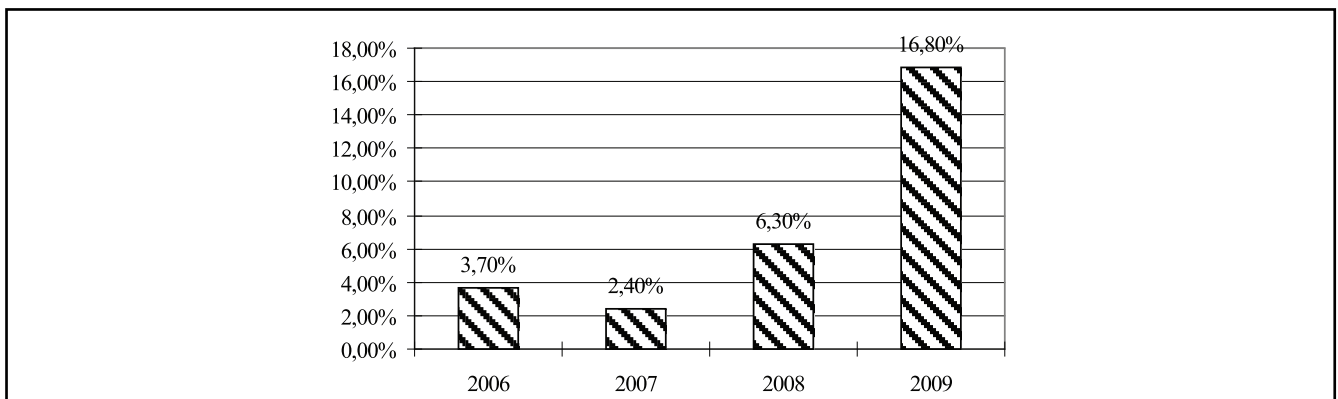

Рисунок 5. Динаміка співвідношення резерву на знецінення позик до загальної суми позик клієнтам

надання кредиту. Як тільки умови надання кредиту переглянуті, кредит більше не вважається простроченим. Керівництво постійно переглядає реструктуровані кредити для отримання впевненості в тому, що всі критерії задовольняються і майбутнє погашення ймовірно відбудеться. Кредити підлягають індивідуальній або сукупній оцінці на предмет зменшення корисності, яка розраховується з використанням первісної ефективної процентної ставки за кредитом.

У зв'язку з фінансовою кризою зросла кількість неповернених кредитів, тобто позик, умови яких не виконуються. Неповернуті кредити включають кредити, платежі за якими прострочені більш ніж на 60 днів. На звітну дату 2009 року частка таких кредитів від загальної суми наданих кредитів становила 15%. Це свідчить про погіршення якості кредитного портфелю банку. Динаміка частки кредитів, умови яких не виконуються, зображена на рис. 6.

Станом на 31 грудня 2009 року загальна сума неповернених кредитів становила \$441 142 тис. (2008 рік: \$104 716 тис.).

Структура кредитного портфеля комерційного банку ПУМБ подана у табл. 2.

Аналізуючи дані табл. 2, доцільно зауважити, що обсяги кредитів юридичним та фізичним особам за 2006–2008 роки значно зросли. Це, безумовно, збільшувало імовірність кредитного ризику банку. У 2009 році у зв'язку з кризою обсяги по обох видах кредиту дещо зменшилися. Очевидно, це пов'язано зі зростанням резервів під зменшення корисності кредитів. У порівнянні з 2008 роком число таких резервів зросло більш ніж у два рази.

Розглядаючи структуру кредитного портфеля досліджуваного банку, має сенс простежити динаміку співвідношення між кредитами із фіксованою та плаваючою відсотковою ставкою (рис. 7).

З вищенаведеного графіку видно, що обсяги кредитів із фіксованою відсотковою ставкою значно перевищують обсяги кредитів із плаваючою відсотковою ставкою. Це пояснюється нестабільною ситуацією економіки України в 2006–2009 роках.

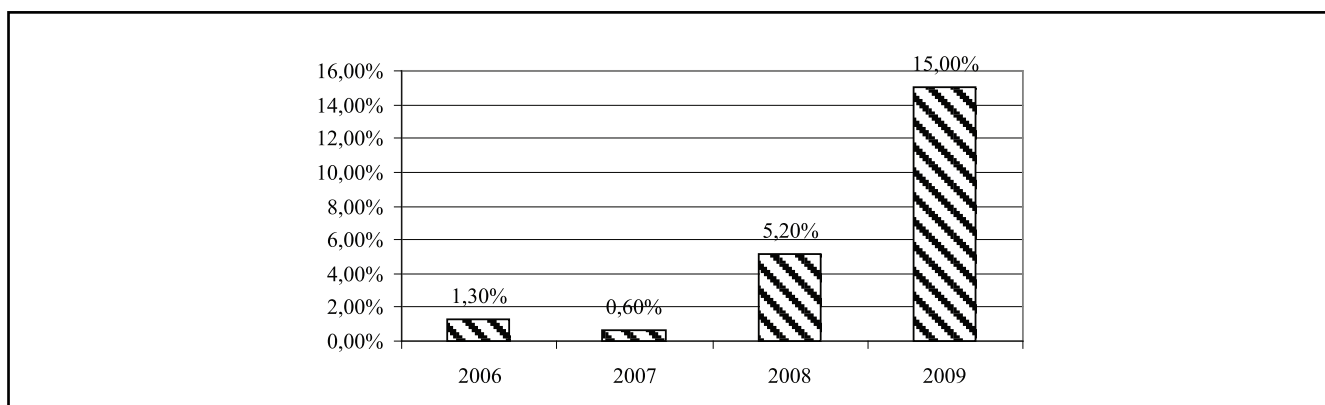

Рисунок 6. Динаміка частки неповернених кредитів

Таблиця 2. Кредитний портфель комерційного банку ПУМБ

Рік	2006	2007	2008	2009
Кредити юридичним особам	610211	1281745	1413906	1224750
Кредити фізичним особам	91044	402842	582349	480979
Обліковані векселі	765	20584	33245	–
Σ	702020	1705171	2029500	1705729
Резерв під зменшення корисності кредитів	(25899)	(40812)	(127354)	(287592)
Усього кредити клієнтам	676121	1664359	1902146	1418137

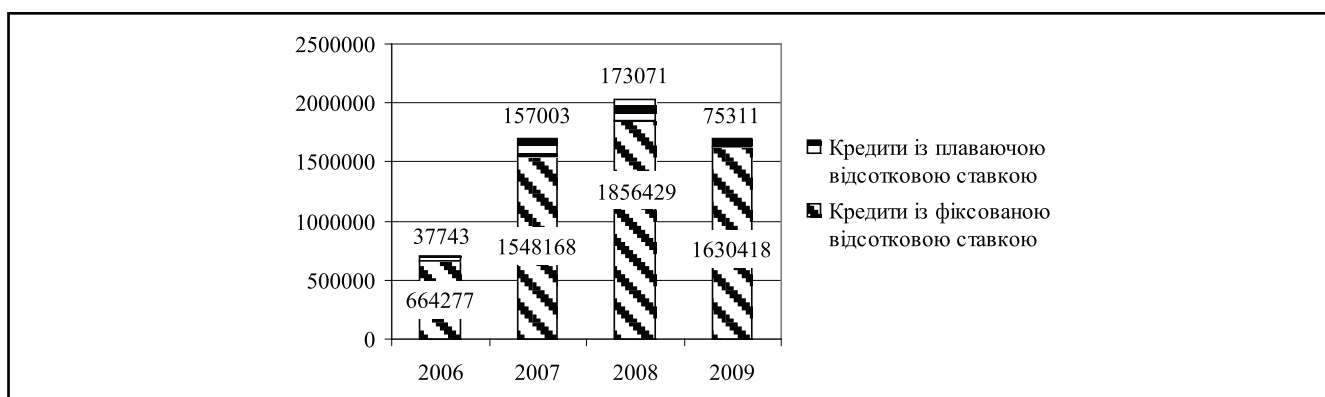

Рисунок 7. Динаміка співвідношення між кредитами із фіксованою та плаваючою відсотковою ставкою

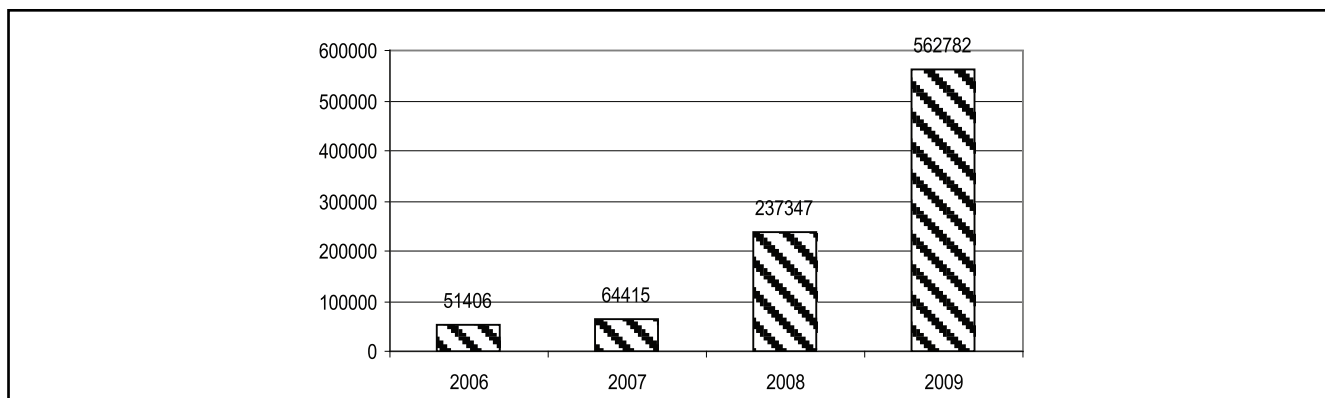

Рисунок 8. Динаміка справедливої вартості застави, що надана банку за кредитами

Одним із засобів підвищення кредитного рейтингу є застава. Розмір і види застави, що вимагається банком, залежать від оцінки кредитного ризику контрагента. Банк запровадив керівні положення щодо прийняття різних видів застави і параметрів оцінки. Динаміка справедливої вартості застави, що надана банку за кредитами, зображена на рис. 8.

Основними видами отриманої застави є:

- за операціями займу цінних паперів і операціями «репо»: грошові кошти або цінні папери,
- за кредитами юридичним особам: об'єкти нерухомого майна, запаси і торгова дебіторська заборгованість, майнові права на депозити,
- за кредитами фізичним особам: майнові права на рухоме і нерухоме майно, майнові права на депозити.

Банк також отримує гарантії від материнських компаній за кредитами, що надаються їх дочірнім підприємствам. Керівництво здійснює моніторинг ринкової вартості застави, вимагає додаткової застави згідно з базовими угодами, а також здійснює моніторинг ринкової вартості застави, що отримана, при перевірці достатності резерву на зменшення корисності кредитів. Справедлива вартість застави, що надана банку за кредитами, знецінення яких визначено окремо, становить станом на 31 грудня 2009 року \$562 782

тис. (2008 рік: \$237 347 тис.). Станом на 31 грудня 2007 року – \$64 415 (2006 рік: \$51 406). Згідно з українським законодавством кредити можуть бути списані лише за умови затвердження такого списання правлінням, а у деяких випадках на основі відповідного рішення суду.

Банк дотримується нормативів кредитного ризику. На звітну дату 2008 року вони становили (табл. 3).

Банк структурує рівні кредитного ризику шляхом затвердження кредитних лімітів стосовно суми ризику, прийнятного з огляду на одного позичальника або групу позичальників.

У наведеній нижче табл. 4 зазначені максимальні показники кредитного ризику за статтями балансу, включаючи похідні фінансові інструменти. Максимальний ризик представлений загальною сумою, без урахування ефекту зниження ризику шляхом укладення Генеральних угод про взаємозалік та договорів застави.

Управління ризиками в банку характеризується прозорим, ступінчастим, формалізованим процесом, який охоплює всі відповідні бізнес-підрозділи й органи банку – від точок продажу до наглядової ради. В межах оптимізації роботи з кредитування банком на тендерній основі була залучена всесвітньо відома компанія Experian CIS Limited з метою проведення консалтингу з побудови ефективного ці-

Таблиця 3. Нормативи кредитного ризику у КБ «ПУМБ»

Нормативи кредитного ризику	Рекомендоване значення, %	Фактичне значення на звітну дату, %
H7	не > 25	19,96
H8	не >800	76,77
H9	не >5	3,96
H10	не >30	14,90

Джерело: [9].

Таблиця 4. Максимальний кредитний ризик за статтями балансу

	2007 рік	2008	2009
Залишки коштів на рахунках в НБУ	54856	41668	50169
Кошти в інших банках	112376	113573	296167
Кредити клієнтам	1675942	1902146	1418137
Інвестиційні цінні папери, наявні для продажу	122791	33542	6234
Цінні папери, наявні для продажу, які передані у заставу за договорами «репо»	20101	162	–
Інші активи	4036	3048	12454
Умовні та договірні фінансові зобов'язання	224884	191882	92196
Сукупний кредитний ризик	2214986	2286021	1857357

льового бізнес-процесу в роздрібному бізнесі. За результатами консалтингу банк розпочав інтеграцію переробленої на базі кращої світової практики моделі цільового бізнес-процесу, а також прийняв рішення з придбання програмних продуктів компанії Experian CIS Limited, спрямованих на автоматизацію системи прийняття рішень і розвиток інструментів аналізу і звітності. В банку існує багаторівнева система супроводження і моніторингу діючого кредитного портфеля, що охоплює як роботу на точках продажу, так і аналітичну роботу експертів головного офісу. Ця система підкріплена чіткою і прозорою системою звітності і контролю. ПУМБ на постійній основі проводить всебічний аналіз кредитних ризиків і розвиток процедур його контролю. З огляду на кризові явища в економіці погіршилось обслуговування позичок, зросла кількість непрацюючих кредитів та обсяг кредитного ризику. Проте у 2009 році були суттєво доопрацьовані процедури ідентифікації, визначення і контролю концентрації кредитного ризику. Оновлені процедури спроможні покращити контроль за концентраціями кредитного ризику за різноманітними фінансовими інструментами, галузями економіки, регіонами, валютами кредитування, концентраціями на групи позичальників і передбачають жорсткий контроль лімітів кредитування інсайдерів.

Вдосконалення методів оцінки та мінімізації кредитного ризику. Одним із важливих етапів процесу управління кредитним ризиком є його оцінка. Ефективна оцінка ризику відіграє вагомий роль у подальшому процесі його мінімізації. Вдосконалення методів оцінки кредитного ризику сприяє стабільному функціонуванню банку.

Розвитку методів оцінки кредитного ризику сприяли такі тенденції:

- дерегулювання фінансового сектору, тобто значне скорочення втручання держави в діяльність банків; відміна багатьох обмежень, що існували раніше, відкрило можливості для успішного просування банками на ринки нових видів фінансових послуг;
- розширення обсягів банківського кредитування та зростання кількості позичальників;
- збільшення втрат унаслідок настання ризиків за позабалансовими операціями банків, особливо за операціями з похідними фінансовими інструментами;

– розширення спектру операцій, які пов'язані із сек'юритізацією активів, що підштовхнуло банки до розробки ефективніших інструментів оцінки кредитних ризиків;

– поява нових складних моделей оцінки кредитного ризику, які дозволили моделювати вплив численних факторів на дефолт позичальників, а також визначати кореляційні зв'язки між ними [8, с. 223].

Розвитку кредитного ризик-менеджменту сприяло застосування сучасних математичних методів, таких як аналіз виживання, імовірнісне та статистичне моделювання, математичне програмування, теорія ігор, нейронні мережі тощо. За застосуванням математичним апаратом моделі оцінки кредитного ризику можна класифікувати таким чином (табл. 5).

Серед методів, які використовуються вітчизняними кредитними інститутами з метою зменшення кредитного ризику, чільне місце слід відвести методам оцінки кредитоспроможності позичальника. Деякі фахівці основний акцент при оцінці фінансового стану позичальника роблять на методиці аналізу грошових потоків, яка побудована на зіставленні припливу і відтоку грошових коштів за період, шляхом співвідношення загального грошового потоку і боргових зобов'язань. Для цього пропонуються методи прогнозування руху грошових коштів з урахуванням особливості діяльності позичальника і рекомендується банкам ввести до складу документів, необхідних для отримання позики, звіт про рух грошових коштів позичальника.

Інші спеціалісти на підставі порівняння структури різних систем аналізу кредитоспроможності пропонують нову, яка складається з трьох елементів: характеру (репутації) позичальника, його фінансового стану, грошових потоків. Оцінювання здійснюється шляхом зіставлення фактичного значення коефіцієнтів і показників з їхніми нормативними значеннями. Внаслідок такого порівняння встановлюється клас позичальника, відповідно до якого банк організовує з ним кредитні відносини.

Серед інших методів оцінки кредитних ризиків слід виділити метод фінансових коефіцієнтів, як основу кількісного аналізу ризику. Він полягає у розрахунку відносних показників, які характеризують підприємство з огляду на стан його ліквідності, рентабельності і фінансової стійкості, та порівнянні їх з нормативними значеннями, є результативним та

Таблиця 5. Моделі оцінки кредитного ризику

Модель	Характеристика
Економетричні моделі	Засновані на дискримінативному, регресійному аналізі, наприклад, логіт- і пробіт-моделі, що використовуються для прогнозування ймовірності дефолту як функції від декількох незалежних змінних
Нейронні мережі	Комп'ютерні алгоритми, що імітують роботу людського мозку, шляхом взаємодії взаємопов'язаних «нейронів»
Оптимізаційні моделі	Засновані на методах математичного програмування, дозволяють мінімізувати помилки кредитора і максимізувати прибуток з урахуванням різноманітних обмежень
Експертні системи	Використовуються для імітації процесу оцінки ризику, що здійснюється досвідченим і кваліфікованим спеціалістом. Складовими експертної системи є набір логічних правил вводу та база знань, що містить інформацію про об'єкт оцінки
Гібридні моделі	Використовують обчислення, статистичне оцінювання та імітаційне моделювання і можуть бути засновані на причинно-наслідкових зв'язках. До них, наприклад, відноситься модель EDF компанії KMV, призначена для оцінки ймовірності дефолту

широко практикований банками. Однак не заперечуючи переваг цього методу, обрана система фінансових коефіцієнтів не є досконалою. Адже й досі як у теорії, так і на практиці немає чіткого єдиного підходу до визначення цілої низки показників. Підбір коефіцієнтів у кожному банку різниться не лише за складом, алей за кількістю та нормативним значенням. До того ж не завжди можна зробити однозначний висновок про те, наскільки кредитоспроможним є позичальник, коли значення одних його коефіцієнтів відповідають нормативним, а значення інших – ні.

Отже, для вирішення проблеми управління кредитним ризиком необхідні теоретичні розробки у цій галузі та практичні навички працівників банку з аналізу та мінімізації можливих втрат, пов'язаних із кредитною діяльністю. В Україні необхідно продовжувати роботу з мінімізації кредитного ризику як на рівні банків, так і на законодавчому рівні. Найбільшу увагу слід приділити аналізу якості і структури короткострокового кредитного портфелю банку, оскільки саме короткострокові кредити є найбільш поширеними. З огляду на міжнародний та вітчизняний досвід організації кредитних відносин доцільним є запропонувати єдину систему оцінювання та управління кредитним ризиком на основі вироблення процедур кредитування, підготовки необхідних документів для внутрішнього і зовнішнього аудиту [7, с. 55].

Ще одним із заходів управління кредитним ризиком комерційних банків на макроекономічному рівні з метою стабілізації економічної ситуації в Україні можна запропонувати створити Резервну систему України при НБУ. Основною метою її функціонування буде запобігання виникнення криз у банківській системі. Резервна система має фінансуватися за рахунок доходів держави від приватизації і становити 2% від ВВП. Такий державний фонд дасть можливість запобігти банкрутству банків, а також сприятиме росту довіри населення України до банківської системи в цілому.

З метою більш ефективного і стабільного функціонування банківської системи необхідно вдосконалювати методи управління кредитними ризиками у правовій сфері та практичному застосуванні, спираючись при цьому на наукові розробки та міжнародний досвід.

Висновки

Кредитні операції – найбільша частка активів банку й найдоходніша стаття банківського бізнесу. У результаті кредитної діяльності утворюється основна частка чистого прибутку, з якого формуються фонди банку. Водночас із структурою і якістю кредитного портфелю пов'язаний основний з ризиків – кредитний ризик. Мінімізація кредитного ризику дає змогу не лише запобігти можливим втратам банку від кредитної діяльності, а й не допустити виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю.

З метою отримання прибутку кожному банку необхідно значну увагу приділяти управлінню кредитним ризиком, враховуючи індивідуальні особливості банку та вплив на його

діяльність зовнішніх факторів. Заходи по управлінню кредитними ризиками формують кредитну політику банку, що є одним з найважливіших чинників ефективності функціонування банку.

Необхідне удосконалення і приведення до міжнародних стандартів нормативно-правової бази України у сфері управління кредитними ризиками, формування чіткого і ефективного алгоритму управління кредитними ризиками та визначення засад контролю цього процесу Національним банком України.

Основні напрями розробки методологічних підходів щодо управління кредитними ризиками включають:

- планування розподілу кредитних вкладень на довгостроковий період, в основу якого буде покладено зважену кредитну політику, обґрунтовану загальноекономічними умовами, а не метою агресивного захоплення ринку;
- урахування впливу інфляційного та валютного чинників при здійсненні оцінки кредитоспроможності позичальників, особливо фізичних осіб;
- розробка механізмів кредитування інвестиційної діяльності реального сектору економіки та засобів захисту інтересів банку при неповерненні таких вкладень.

У банківській діяльності необхідно враховувати кризовий досвід, зокрема особливості управління кредитними ризиками комерційним банком ПУМБ. Управління ризиками в ньому характеризується прозорим, ступінчастим, формалізованим процесом, який охоплює всі бізнес-підрозділи й органи банку. В банку існує багаторівнева система супроводження і моніторингу діючого кредитного портфелю, що охоплює як роботу на точках продажу, так і аналітичну роботу експертів головного офісу, та підкріплена чіткою і прозорою системою звітності та контролю. В період кризи погіршилось обслуговування позичок, зросла кількість неповернутих кредитів та обсяг кредитного ризику. У зв'язку з цим, необхідним є удосконалення управління кредитними ризиками в банку з метою покращення якості кредитного портфелю.

Важливим напрямом вдосконалення управління кредитними ризиками є використання моделей оптимізації кредитного портфелю, що дозволить оцінити рівень ризику кредитів індивідуальних позичальників та рівень ризику сукупного кредитного портфелю, оптимізувати його доходність та рівень ризику, обґрунтувати прийняття оптимальних рішень в процесі кредитування.

Отже, вдосконалення управління кредитними ризиками, їх мінімізація підвищуватиме доходність комерційних банків, відіграватиме важливу роль у забезпеченні стабільності і ефективності функціонування банківської системи в цілому, сприятиме розвитку національної економіки.

Література

1. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» №368 від 28.08.2001.

2. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників в управлінні кредитним ризиком банку // Світ фінансів. – 2008. – №2. – С. 113–118.

3. Версаль Н.І., Дорошенко Т.В. Теорія кредиту / Навч. посібник. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 483 с.

4. Кузнецов І.О. Кредитний ризик, суть, виникнення та методи усунення // Інноваційна економіка. – 2008. – №1.

5. Міщенко В.І., Слав'янська Н.Г., Коренева О.Г. Банківські операції: Підручник. – 2-ге вид., перероб і доп. – К.: Знання, 2007. – 796 с.

6. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.

7. Рязанцева Н. Багатофакторне моделювання кредитного портфеля банку // Вісник КНЕУ. – 2008. – №3 (спецвипуск). – С. 89–94.

8. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / Под ред. А.А. Лобанова и А.В. Чугунова. – М: Альпина Паблишер, 2003. – 768 с.

9. Ермішова С. В., Самсонова К. В. Управління кредитними ризиками комерційних банків в сучасних ринкових умовах. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Economics/39392.doc.htm

10. Фінансова звітність ЗАТ «ПУМБ». – Режим доступу: <http://www.smida.gov.ua>

О.І. ВОРОБИЙОВА,

к.е.н., доцент, Національна академія природоохоронного та курортного будівництва

Інвестиційна політика суб'єктів малого бізнесу

У статті досліджено питання інвестиційної політики суб'єктів малого бізнесу. Визначено пріоритети інвестиційної політики для різних суб'єктів малого бізнесу. Визначено основні принципи вибору інвестиційної політики суб'єктів малого бізнесу.

Ключові слова: інвестиційна політика, інвестиційна діяльність, малий бізнес.

В статье исследована инвестиционная политика субъектов малого бизнеса. Определены приоритеты инвестиционной политики для разных субъектов малого бизнеса. Определены основные принципы выбора инвестиционной политики субъектами малого бизнеса.

Ключевые слова: инвестиционная политика, инвестиционная деятельность, малый бизнес.

The investment policy of subjects of small business is investigational in the article. Priorities of investment policy are certain for the different subjects of small business. Basic principles of choice of investment policy the subjects of small business are certain

Keywords: investment policy, investment activity, small business.

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність суб'єктів малого бізнесу підпорядкована поточним та стратегічним цілям та завданням, які притаманні цим економічним суб'єктам. Головним для інвестиційної діяльності суб'єктів малого бізнесу є розробка та реалізація інвестиційної політики, яка залежить від виду суб'єкта малого бізнесу (фізичні особи-підприємці, юридичні особи – малі підприємства державної чи комунальної власності, малі підприємства приватної власності тощо), соціально-економічного середовища, внутрішніх та зовнішніх фінансових можливостей, перспектив, на які розраховує суб'єкт малого підприємства.

Розробка інвестиційної політики є дуже важливим кроком для будь-якого економічного суб'єкта, тому що вона визначає напрями та перспективи розвитку, необхідну послідовність дій, потреби у фінансових ресурсах, формах, методах та способах їх залучення, вартість ресурсів тощо. Без обґрунтованої інвестиційної політики суб'єкти малого підприємства не можуть розраховувати на більш-менш тривалий період функціонування. Отже, вирішальним етапом інвестиційної діяльності постає розробка або вибір тієї чи іншої інвестиційної політики. Водночас необхідно зазначити, що інвестиційна політика має бути науково обґрунтована, базуватися на загально прийнятих методах розробки та пристосована до історичних умов розвитку того чи іншого суб'єкта підприємства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У наукових дослідженнях українських учених є багато праць, що розкривають зміст інвестиційної політики суб'єктів підприємства, зокрема і малого підприємства. З цих праць можливо виділити: О.І. Амоша [1], Б.В. Губський [2], І. Лукінов [3], О. Махмудов [4], А.А. Пересада [5], Н.А. Хрущ [6], О.М. Ястремська [7] та інші. Зазначені автори дослідили багато питань інвестиційної діяльності, у тому числі формування інвестиційної політики суб'єктів підприємства.

Проте сучасний етап розвитку країни вимагає нових досліджень інвестиційної політики суб'єктів малого бізнесу в умовах змін та перетворень у країні.

Мета статті полягає у визначенні змісту та спрямованості інвестиційної політики для різних суб'єктів малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційна політика суб'єктів малого бізнесу базується на розкритті основних суб'єктів та об'єктів, які визначають цю політику.

Основними суб'єктами інвестиційної політики для малого бізнесу є: